

Am insistat mai mult asupra redării teoriei keynesiste *originare* fiindcă așa este firesc dar și pentru că, în controversele actuale în jurul ei uneori i se motivează eșecurile prin abaterea continuatorilor de la adevăratul conținut și spirit, cel din lucrările mentorului.

Referințe bibliografice

1. Bagdasar N. Teoria cunoștinței -B.,1995
2. Celmare Șt. Perspective epistemologice. - București, 1994
3. Celmare Șt. Studii în teoria cunoașterii.- Iași,1996
4. Costandache G. Filosofia științelor cognitive. – București, 1993
5. Dobre A. Epistemologie.- București , 2006;

Valoarea cognitivă a semnelor și simbolurilor în cronografia românească din sec. XVI-XVIII

Dumitru Căldare, dr. habilitat în filosofie
Universitatea de Stat din Moldova

Cronografia românească din sec. XVI-XVIII (Gr. Ureche, M. Costin, I. Neculce, C. Cantacuzino Stolnicuț, N. Olahus) conțin mai multe elemente ale orientării filozofice tradiționale (protofilozofice). Examineate în sens cognitiv general elementele orientării filozofice tradiționale sunt parte componentă a sintezei spirituale a epocii, un anumit spirit filozofic care asigură societății coordonatele științifice, artistice, morale și chiar existențiale. Pentru a-și îndeplini misiunea spiritul filozofic se ipostaziază în doctrine, orientări, școli și gânditori excepționali [1, p.7]. De aici rezultă că orientarea filozofică tradițională ca parte componentă a gândirii în ansamblu reflectă un anumit spirit filozofic, contribuind la constituirea unei atmosfere spirituale în societate.

Dintre elemente culturale tradiționale de nuanță protofilozofică, utilizate în cronică în epoca menționată ca aspecte integrative ale cugetării filozofice, far parte semnul și simbolul. Altceva e faptul că în majoritatea lucrărilor și a studiilor dedicate cronicilor semnele-simboluri nu sunt analizate în adevărata lor profunzime, ci mai mult în sens de constatare, de explicații suplimentare sau comentarii vizavi de anumite evenimente, fapte, acțiuni sau consecințe ale acestora. Cronicarii nu explică nemijlocit (și nu întotdeauna) esența semnelor și a simbolurilor,

însă utilizarea lor concretă în legătură cu anumite evenimente și procese atribuie cronicilor o valoare mediativă și conceptuală mai pronunțată.

Necesitatea examinării profunde a semnificației semnelor și simbolurilor rezidă și în faptul că majoritatea studiilor și investigațiilor, consacrate cronicilor, fie că se limitează numai la descrierea lor, fie că le prezintă fără a evidenția semnificația lor reală, manifestată în interacțiunile respective. Nu întotdeauna sunt elucidate cauzele, unor fenomene sau evenimente sociale iar apoi nici consecințele lor. În unele investigații semnele și simbolurile sunt analizate numai episodic. Accentuăm că această stare de lucruri e determinată de două momente (cauze). În primul rând, autorii investigațiilor respective nici nu-și puneau asemenea scopuri, întrucât perioada istorică concretă nu înaintea asemenea cerințe, în rândul al doilea, letopisețele conțin totuși puține semne și simboluri. Noi considerăm însă că, deși acestea sunt într-un număr neînsemnat, totuși semnificațiile lor valorice sunt incontestabile, iar evidențierea și punerea lor în circuit întregesc imaginea filozofică a letopisețelor și a gândirii românești în ansamblu.

În viziunea noastră, semnul reprezintă un obiect sau un lucru material, o acțiune, o faptă sau un eveniment în procesul de cunoaștere a lumii obiective, avînd semnificația sa deosebită. Cronicarii utilizează semnele sau simbolurile în diferite contexte și, de regulă, în raport cu anumite fapte, acțiuni umane, stări ale naturii sau ale societății. Astfel diferite semne care apar pe cer sau în natură au o profundă semnificație, dovedind participarea nemijlocită a divinității, care este o călăuză a fenomenelor naturale și sociale. De cele mai multe ori semnele cerești prevesteau anumite evenimente și schimbări sociale sau schimbări în natură.

Aceste gânduri și teze sunt acceptate în literatura de specialitate. Astfel, referindu-se la opera lui Grigore Ureche, Ion Rotaru accentuează că în cronică se profilează, la intervale anumite, semnele premonitorii care anunță sau însoțesc evenimentele istorice importante cum ar fi, de exemplu, cutremurele de pământ, ivirea unei comete ori a unui alt fenomen astrologic, apariția fantomei sau a unui sfînt în vis sau aievea. Se evidențiază, mai ales, fenomenele meteorologice ieșite din comun, cum ar fi iernile grele și geroase, ploile potopitoare, verile secetoase, cînd mor vitele sau pier fiarele din codru [2].

Orice semn sau simbol apare și se manifestă, generînd anumite consecințe într-o anumită perioadă de timp. La rîndul său, timpul (vremea) în cronici are și o anumită profunzime de o mare însemnătate, fapt exprimat prin aceea că el se desfășoară nu numai în întinderile nesfirșitului, ci și se înfăptuiește, se realizează într-un mod deosebit, uneori chiar misterios. Orice obiect sau lucru, trecînd dintr-o stare în alta, este supus transformărilor respective și, în acest caz, omul e în stare să surprindă, să stabilească și transformările altor obiecte sau lucruri, astfel încît el poate pătrunde în esența mai multor transformări care au aceeași orientare, încercînd să stabilească între ele o anumită legătură. În așa mod, omul poate pătrunde în tainele semnelor, fapt ce demonstrează o anumită interacțiune universală, întrucît orice fapt particular capătă răsunet în lumea întreagă. De aici și concluzia că fiecare obiect are un anumit sens, este purtător de însușiri, iar lumea în întregime constituie o carte de semne.

Diferite întîmplări sau evenimente sunt tălmăcite de cronicari prin anumite semne, de cele mai multe ori prevestitoare de consecințe negative, de rele sau de anumite evenimente ulterioare, care vin să întregescă tabloul dezvoltării lumii. E demn de notat faptul că semnele contribuie, într-un anumit mod, la o cunoaștere mai profundă a lumii pe cale senzorială. Grigore Ureche scrie „Fosta-au mai mainte de moartea lui Ștefan vodă într-același anu iarnă grea și geroasă, cîtu n-au fostu așa nici odinioară, și decii preste vară au fostu ploi grele și povoaie de ape și multă înecare de apă s-au făcut” [3, p.50]. Elocvente sunt și evenimentele descrise de Miron Costin, dintre care reproducem următorul: „craiul svedzăscu cu cneazul de Prusi, domnul de Brandeburgu, cuprinsesă toată Crăiia Leșască, scaunele amîndoa, și Varșavul, și Cracăul, înfrîndîndu cu războiul de față pe craiul leșescu cu toată oastea lui”. Cronicarul menționează că acest eveniment a fost precedat cu un an mai înainte de niște semne cerești de o manifestare neobișnuită: „S-au întunecat soarele într-acel anu, la luna lui iunie, cu mare groaze, cît perise soarele cu puțin nu toată lumina, tocma amiadzădzi, și mulți oameni, neștiindu a să feri de o întunicare ca aceea și privindu la soare multu, au pierdut vederea în toată viața lor” [3, p.230]. Uneori faptul în cauză (adică semnul) și consecințele lui, dacă au avut loc, parcă sunt numai constatate: „Vă leato 7025 (1516) noiembrie 8, semnu mare s-au arătat pre ceru, că au strălucit dispre miază-noapte ca un chip de om, de

au stătut multă vreme și iară s-au ascunsu în văzduh. Așijderea curîndu după același semnu, într-aceiaș lună, au fostu cutremur mare, de pămîntu, într-o luni”.

În realitate, și în asemenea situații semnele generează anumite schimbări. În cazul examinat, semnele au precedat moartea craiului „ungurescu” Lașlău care a avut loc la leatul 7024 (1516), martie10, iar după apariția semnelor, Bogdan-vodă cel Grozavu, feciorul lui Ștefan-vodă cel Bun”, s-au pristavitu în anul 7025 (1517), aprilie în zile 18 [3, p.70].

Ion Neculcea de asemenea accentuează faptul că omul se află într-o legătură nemijlocită și permanentă cu diferite fenomene, corpuri și procese tainice, nedescifrate ale naturii. În unele cazuri, manifestările neobișnuite ale acestora constituie un avertisment (prevenire) pentru desfășurarea ulterioară a unor evenimente și procese sociale referitoare la un singur om, la grupuri de oameni sau popoare și țări întregi. „Fost-au și trii semne mari în dzilele Ducăi-vodă, cînd au purces la Beci. Că s-au aratat o ste pe cer cu coadă, de s-au vădzut multe dzile. Mînca și lupul oameni. Fost-au și cutremur pre mare. Cădzut-au atunci și turnul cel mare din cetatea Sucevei, ce-i dzice turnul Nebuisăi” [3, p.307]. După aceste semne a avut loc înfrîngerea turcilor în bătălia de la Beci(la care a participat și oastea moldovenească), iar apoi și moartea lui Duca-vodă.

Dan Horia Maziliu considera că în cronica lui Ion Neculcea funcționează tradiționalele “mecanisme de semnalizare”, pe care cronicarul nu are cum să le ignore. Veri secetoase, ani de foamete, comportări caudate ale animalelor sălbatice, apariția unei comete, cutremure – toate sînt evocate spre a explica judecățile cronicarului referitor la cutare sau cutare eveniment [4].

Cronicari cred în semne: atît în acele care generează consecințe pozitive (favorabile) asupra unei anumite stări a personajelor istorice, a armatei, a unor grupuri de oameni sau a țării întregi, cît și în semnele care prevestec stări nefaste, aducînd nenorociri și dureri oamenilor și țării pentru necredință și păcate.

Semnele bune sau rele însoțesc sau preced întîmplările care au loc în lumea naturală sau socială, exprimînd în același timp și o anumită interacțiune dintre ele. Destinul omului se află în legătură cu destinul unui corp ceresc. De aceea evenimentele, întîmplările care au loc în această lume posedă un anumit sens și anumite influențe, dovedindu-ne

că în lumea în care convețuim noi există și acționează atât forțele ostile, cât și forțele binevoitoare omului, însă inaccesibile cunoașterii umane: ceva se arată, apoi dispare, ceva te îndeamnă sau te oprește de la anumite fapte. Uneori se creează impresia că lumea în întregime și fiecare lucru în parte se aseamănă cu o ființă care poate spune ceva aceluia care-l poate înțelege. Utilizarea semnelor ce conțin o anumită încărcătură filozofică este destul de semnificativă și corespunde întru totul cu suflul și specificul vremii și cu mentalitatea poporului. Chiar de la începutul “Letopsetului”, descriind starea dezastruoasă a țării în etapa sa inițială, deci și esența acestei etape, Grigore Ureche face referiri la faptul “cum însă semnele arată, carile le vedem multe pretitindirile, movili mari și mici și șanțuri pre Nistru, pre Prut, prin codri” [5].

În acest context, se pronunță și Ion Neculce care, remarcînd semnele inițiale ale existenței neamului nostrum, scrie în “Predoslovie” că “Acest pămînt al Moldovii n-au fost așezat de demult de oameni, să fie fost trăit într-însul cu pace, ce în cîteva rînduri au fost și pustiiu” [5, p.265]. De aici rezultă că pe teritoriul străvechii Dacii au avut loc războaie cumplite și populația autohtonă, nefiind în stare să reziste și să suporte năvala neîntreruptă a hoardelor barbare, “s-au răsipit și s-au pustiiit” [5, p.29].

Un semn distinctive și primordial este începutul neamului românesc:

“Neamul Țării Moldovei de unde dăradză?

Din țara Italiei, tot omul să creadză...

Răsădit-au țărilor hotarăle toate

Pre seamne ce stau în veaci a să vedea poate,

El cu vița acestui neam Țara Rumânească,

Împlut-au, Ardealul tot și Moldovenească,

Seamnele stau de să văd, de dînsul făcute...

Stremoșii Moldovei adus-au în țară,

Pre geții cu sabia scofînd din hotară.

Stau seamnele podului cu praguri cădzute...”

Grigore Ureche utilizează termenul “așezare”, referindu-se la modul de trai al primelor localități și locuitori din Statul Moldovenesc. În cazul, însă, în care descrie “neșezarea” inițială a țării, se are în veder începuturile organizării statale și formele de guvernare, contradicțiile sociale și luptele pentru scaunul domnesc. În opinia cronicarilor, perioada scurtă de domnie, fiind un semn pentru viitor, generează fapte și

lucruri neterminate, începuturi nedesăvârșite, stări instabile, ceea ce influențează negativ viața socială a țării în ansamblu.

Pentru a reda mai amplu și mai profund evenimentele și fenomenele lumii, cronicarii tind să cuprindă, în măsura posibilităților, de care ei dispuneau, toate semnele, interacțiunile și consecințele acestora care pot explica într-un anumit mod ordinea lumii. Așa se face că esența și integritatea diverselor tablouri și imagini istorice fiind evocate și prin anumite semne, ce posedă o semnificație deosebită (menționate deja), capătă noi esențe și valori autentice originale.

În preajma bătăliei din Codrul Cozminului lui “Albrehtu, craiul leșescu” i s-au arătat mai multe semen prevestitoare de rele, de pieire, “că întâi în țara lor, într-un pîrau de nemica, i s-au înneccatu craiului un pohodnic, și cîndu au ieșitu din Liovu, boii carii purta ierbăria de vîntu mare s-au răsipitu, de nu-i putiia să-i stringă. Așijderea un țaran nebunise de cap, au fostu strigîndu în gura mare “Duceți-vă spre perirea voastră că nu veți mai veni”. Și pre un șlehtici l-au detunatu suptu cortu și doisprăzece cai ai lui, mai apoi și pre un preot al lor, slujind liturghie, au scăpatu cuminicătura lor jos” [5, p.29]. În cazul de față se are în vedere un complex de semne prevestitoare de rele, care, în consecință, au fost confirmate prin înfrîngerea grea suferită de leși în Codrul Cozminului.

Descriind războaiele purtate de Pătru-vodă, domnitorul Moldovei, cu leșii, Grigore Ureche remarcă: „Într-aceia vreme mare semnu s-au arătat pre ceriu, carile multă vreme au stătut. Și atuncea au trecut leșii Nistrul spre Pocutiia” [5, p.52]. În unele cazuri semnele au un caracter mai puțin semnificativ, fără anumite esențe abstracte, fiind dominate de niște momente de caracter cotidian. În capitolul „Cîndu au prădat Bogdan-vodă Țara Leșască, ajungîndu pînă la Liov”, Grigore Ureche subliniază următorul fapt: „Și singur Bogdan-vodă cu capul său au lovit cu sulița în poarta Liovului, care lucru și astăzi să cunoaște semnul” [5, p.75]. Cronicarii descriu și anumite semne ce apar pe cer, după care nu urmează nici un fel de schimbări (consecințe). Considerăm că, acestea au scopul să prezinte o imagine mai integră a realității sociale în care au loc anumite evenimente. Grigore Ureche scrie că la „Vă leato 7085 (1577), aprilie 15, răposat-au Alixandru-vodă, domnul muntenescu, fratile lui Pătru-vodă Șchiopul și l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul aproape de București, ce ieste zidită de dînsul, carile au domnit 9 ani și o lună și au rămas domnia Mihnii-vodă, fiu-său”. În continuare, cărturarul remarcă:

„Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă, sau cumu-i zic unii cometha, noiembrie” [5, p.68]. După aceasta cărturarul trece la descrierea altui subiect ce exprimă și semnifică aceste semne (se înțelege de la sine), ele venind să completeze tabloul primordial (inițial) al modului de existență a strămoșilor noștri.

Astfel, în cronicile semnele cerești prevestesc fenomene ce au loc ulterior și care într-adevar generează schimburi cardinale în viața oamenilor și a destinului țării lor. Semnificativ în acest sens este și următorul fenomen natural descris de M. Costin: „Nu s-au pomenit de semnele ceriului, carile s-au prilegit mainte de aceste a toate răotăți și Crăiei Leșești și țării noastre, și stingerea casei aceștii domnii a lui Vasilie-vodă, la rîndul său. Că era să pomenească la domnia lui Vasilie-vodă, pentru cometă, adeca steaoa cu coadă, care s-au prilegit cu cîțiva ani mainte de aceasta așea de grea premeneală aceștii domniei și întunecarea soarelui, în anul cela, în care an s-au rădicat Hmil hatmanul cu cazacii asupra leșilor, foarte groadznică întunecare în postul mare, înaintea Paștilor, în anul 7156 (1648), într-o vineri, și tot într-acela an lăcustele neaudzite vacurilor care toate semnele în loc bătrîni și astronomii în Țara Leșască a mare răutăți că sîntu acestor țări meniia” [5, p.108].

Intuirea prin semne a unor fenomene ale mișcării universale este redată de către Ion Neculce prin următorul exemplu. „Atunce s-au făcut mare eclipsis, întunicare de soare, cît nu să vide om cu om. Întunecasă lumea în anul 7208 (1699) septemvrie în doasprădzeci dzile, întru o dzi marți”. Concomitent cu acest eveniment are loc și un fenomen enigmatic în natură: „Găsit-u-s-au atunci și un ursu mare groznic. Și sărisă toată oastea, și moldovenească, și muntenească, și nu-l pute ucide. Și au dat în cîteva rînduri în Nistru, și iar ieșie afară. Și gonindu-l pe Nistru cu un pod, să suisă în pod, și oamenii au sărit din pod în Nistru, și multă grozăvie făce. Cîțiva oameni s-au împușcat slobodzind focul să-l lovască, și îmbulzindu-să oamenii să lovie ei în de ei. Nu era curat. Trii, patru ceasuri toată oastea l-au gonit și de abie l-au ucis. Și era pre mare, de mirare” [5, p.223].

Așadar, în cronicile mai multe evenimente și fenomene istorice erau apreciate după anumite semne. Conținutul, derularea și influența acestor semne asupra dezvoltării ulterioare a destinului unor oameni sau a țării în întregime deseori era determinantă. Descriind starea cetății Hotinului,

care a îndeplinit un rol decisiv în destinul domnitorului Vasile Lupu, Miron Costin scrie „nice un semnu, la purcesul mieu, ca să grijască cetatea, n-am vădzut” [5, p.341].

Remarcăm faptul că cronicile conțin și anumite simboluri, a căror semnificație este, în mare măsură, similară cu cea a semnelor.

Menționăm că, simbolul reprezintă anumite circumstanțe de ordin particular, examinate în raport cu noțiunea de semn. Apreciem viziunea lui Victor Kembach, potrivit căreia simbolul este o reprezentare convențională concretă a unei noțiuni abstracte, urmărind fixarea accesibilă a unor mituri incomprehensibile în forma lor originală [6, p.575]. Notăm însă că această definiție nu poate fi aplicată în întregime la textul cronicilor. Cronicarii nu delimitează noțiunile semn-simbol, atribuindu-le aceeași valoare cognitivă în mai multe circumstanțe.

Cunoașterea mai profundă a lumii, a realității înconjurătoare necesită și examinarea unor asemenea aspecte ale simbolului care, fiind bazate mai întâi de toate pe contemplarea vie, semnifică totuși altceva, sunt de un alt caracter și conținut. Utilizarea simbolurilor de către cronicari îmbogățește și aprofundează considerabil conținutul evenimentelor și faptelor descrise, contribuie și la evidențierea unor elemente ale gândirii abstracte. Reieșind din faptul că simbolul unui lucru în esența sa îl reflectă pe acesta, totuși, fiind analizat de mintea omului, el revine la esența inițială, însă într-o formă schimbată, potrivit cu scopurile sale. În asemenea situații devine posibilă evidențierea elementelor raționale, a stărilor firești, obiective ale lucrurilor, a unor întâmplări istorice inevitabile, devenite apoi epocale pentru țară. Însă acestea au semnificația unor necesități adevărate. Iar precizarea ce rezultă din circumstanțele date dovedește că întâmplările istorice sunt o completare și o manifestare a necesității. Viitorii descălecători ai Țării Moldovei „au dat de o hiară ce să chiamă buor și după multă goană ce au gonit-o prin munți cu dulăi, o au scos la șesul apei Moldovei. Acolo ea fiindu și hiară obosită, au ucis-o la locul unde se chiamă acum Buoreni, dacă s-au discălicat sat. Și hierul țării sau pecetea cap de buor să însemnează” [5, p.17].

De aici stema Moldovei reprezintă un cap de bour (zimbru), un taur sălbatic, puternic și dornic de libertate, simbolizând vigoarea, demnitatea și aspirațiile poporului spre independență. Astfel stema Moldovei întruchipează o generalizare a unor fenomene, circumstanțe și fapte

social-istorice de o anumită ordine și semnificație. Generalizarea în cauză exprimînd și o imagine senzorială anumită, constituie un semn ce neliniștește, agită, cheamă deșteaptă, avînd o mare forță socială și educativă. În fața noastră se află nu pur și simplu un cap de bour privit în existența sa materială ci un model destinat să formeze conștiința națională, să cultive patriotismul, să afirme demnitatea noastră de neam.

Referințe bibliografice

1. Ștefan Muntean „Ipostase ale spiritului filosofic românesc”, Bacău, 2003,
2. Ion Rotaru „Valori expresive în literatura română veche”, B.1996, p.141
3. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău 1990, p.58
4. Dan Horia Mazilu „Vocația europeană a literaturii române vechi” Editura Minerva, B. 1991, p.46-47
5. Letopisețul Țării Moldovei, Op.cit., p.26
6. Victor Kernbach „Dicționar de mitologie generală” Editura Albatros, București 1995, p.575

Funcția de integrare a limbii române

**Ludmila ROȘCA, Tatiana DICUSAR,
IRIM**

Omul se comportă ca și cum el ar fi
creatorul și stăpînul limbajului,
în timp ce, dimpotrivă,
limbajul este și rămîne stăpînul lui.

M. Heidegger

Noțiunea de "limbă" este definită drept "un sistem de comunicare specific oamenilor, alcătuit din sunete articulate" sau "limbajul unei comunități umane, constituit din punct de vedere istoric, fel de exprimare specific unei persoane"[1]. Ce înseamnă oare "limbă"? Este oare o viață de lux și bogăție? Limba este comoara cea mai de preț a unui popor, deoarece nu este nimic mai sfînt pe lume decît graiul matern, prin care omul își exprimă primele observații, gînduri, atitudini, impresii, sentimente. Pentru a dezvolta cultura este nevoie de limbă, astfel limba, este prima legătură ce-i unește pe membrii unui grup, îi separă și îi deosebește de toți ceilalți. Fără limbă nu poate exista societatea, nu se poate forma un popor, o națiune și prin urmare nu se poate dezvolta nici